

МІСЦЕ Е-ПЕТИЦІЇ СЕРЕД ЗВЕРНЕНЬ ГРОМАДЯН

PLACE OF E-PETITION AMONG CITIZENS' APPEALS

Грищенко Г.А., аспірантка кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Стаття присвячена уточненню місця е-петиції серед звернень громадян.

Наголошено на важливості застосування інструментів народовладдя для розвитку демократії та на сучасній тенденції активного залучення населення до вирішення публічних питань через інститут звернення.

Надано розгорнуте визначення поняттю звернення, згідно якому це невід'ємна складова загальносвітової правової традиції комунікативної взаємодії людини та представників влади при прийнятті публічних рішень, форма контролю влади з боку громадянського суспільства, а також один із дієвих механізмів захисту прав і свобод людини.

Закцентовано, що у більшості демократичних держав світу право на звернення асоціюється з правом на петиції. Це право фіксується на конституційному рівні та в деяких випадках навіть регулюється спеціальними законами. Україна має подібну ситуацію з цього питання (ст. 40 Конституції України та Закон України «Про звернення громадян»).

Підкреслено, що розвиток глобального інформаційного суспільства з наданням мережі Інтернет ключової ролі посприяв упровадженню електронних технологій в усі сфери життя, зокрема й появі такої інноваційної форми політичної участі як е-петиція. Запровадження е-петицій є важливим сучасним трендом, який охопив понад 80 демократичних держав світу. В Україні інституціоналізація е-петицій розпочалась з 2015 року.

Уточнено, що е-петиція – це особлива форма колективного, письмового звернення громадян до органів державної влади або місцевого самоврядування з використанням Інтернет-мережі. І хоча ефективним засобом вирішення публічних питань в Україні поки її назвати не можна, все ж вона виступає дієвим інструментом комунікативної взаємодії людини та органів влади, особливо на місцях. Закон України «Про звернення громадян» потребує унормування, оскільки в його тексті положення про види звернень та їхню специфіку «розпорошені», не структуровані та щодо деяких видів звернень навіть відсутні. Така ситуація негативно впливає на можливість громадян ефективно користуватись правом на звернення.

Ключові слова: петиція, е-петиція, звернення, право на звернення, політична участь, демократія.

The article is devoted to clarifying the place of the e-petition among citizens' appeals.

Emphasis is placed on the importance of using the tools of people's power for the development of democracy and on the current trend of active involvement of the population in solving public issues through the institution of appeal.

A detailed definition of the concept of appeal is provided, according to which it is an integral part of the worldwide legal tradition of communicative interaction between a person and representatives of the authorities when making public decisions, a form of control of the authorities by civil society, and also one of the effective mechanisms for the protection of human rights and freedoms.

It is emphasized that in most democratic states of the world, the right to appeal is associated with the right to petition. This right is fixed at the constitutional level and in some cases even regulated by special laws. Ukraine has a similar situation on this issue (Article 40 of the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine "On Appeals of Citizens").

It is emphasized that the development of the global information society, with the Internet playing a key role, contributed to the introduction of electronic technologies in all spheres of life, including the emergence of such an innovative form of political participation as an e-petition. The introduction of e-petitions is an important modern trend that has covered more than 80 democratic states of the world. In Ukraine, the institutionalization of the e-petition began in 2015.

It is specified that an e-petition is a special form of a collective, written appeal by citizens to state authorities or local self-government using the Internet. And although it cannot yet be called an effective means of solving public issues in Ukraine, it is still an effective tool for communication between people and authorities, especially on the ground. The Law of Ukraine "On Appeals of Citizens" needs to be normalized, since the provisions on the types of appeals and their specifics are "scattered", unstructured, and even absent for some types of appeals. Such a situation negatively affects the ability of citizens to effectively exercise their right to appeal.

Key words: petition, e-petition, appeal, right to appeal, political participation, democracy.

Існування великої кількості різноманітних інструментів громадської участі в демократичних державах свідчить про сучасну тенденцію активного залучення населення до вирішення публічних питань як на загальнонаціональному, так і на місцевих рівнях. Серед науковців (Л. С. Доскіч, В. Ю. Древаль, А. Г. Ємельянова, Г. М. Котляревська та інші) затвердилась позиція, що рівень демократії у тій чи іншій державі головним чином залежить від стану розвитку та реального застосування інструментів народовладдя, а також від того, наскільки чинні процедури політичної участі впливають на управління публічними справами у певному, законодавчо встановленому, порядку прийняття політичних, управлінських і владних рішень з волі або не супроти волі громадян [1, с. 54]. Варто наголосити, що перелік інструментів демократії на локальному рівні більш широкий та в деяких випадках ефективніший ніж на загальнонаціональному рівні.

Існує чимало форм політичної участі, використовуючи які громадяни можуть звертатися до органів влади задля вирішення публічних питань. Невід'ємною скла-

довою загальносвітової правової традиції комунікативної взаємодії людини та представників влади при прийнятті публічних рішень, формою контролю влади з боку громадянського суспільства, а також одним із дієвих механізмів захисту прав і свобод людини є звернення.

У законодавстві держав світу застосовується різна термінологія при унормуванні права на звернення: право подання петицій, пропозицій та скарг (Польща), право подання меморандумів, заяв та петицій (Естонія), право подання петицій (Литва), право подання прохань, скарг та петицій (Німеччина) тощо. Варто зауважити, що під термін «звернення» можуть підпадати різні його види: заяви, клопотання, прохання, пропозиції, меморандуми, скарги, претензії, петиції тощо. Однак, у більшості випадків право на звернення асоціюється з правом на петиції.

Метою даного дослідження є уточнення місця е-петиції серед звернень громадян.

Право на звернення зародилося у XVIII ст. у Великій Британії, на території якої воно було вперше юридично

закріплене у вигляді права на петиції. Наступною державою, яка наділила кожного правом «звертатися до встановлених органів влади з петиціями, підписаними окремими громадянами», була Франція. Так це право поступово набуло популярності та сьогодні саме петиції є тим інструментом, який найчастіше застосовується в демократичних державах. У загальному розумінні, петиція – це індивідуальне або колективне звернення, прохання, клопотання, вимога, пропозиція, скарга, що подається до органів публічної влади в усній чи письмовій формі. Петиції підписують громадяни, які зазвичай не беруть участі в політичному житті держави чи певної місцевості. Цей інструмент може й не впливати на політичні рішення, але завдяки простоті його використання багато громадян включаються в політичний процес [2, с. 15].

У більшості зарубіжних держав право подавати звернення зафіксовано на конституційному рівні (наприклад, Великобританія, Німеччина, США, Франція) та в деяких державах навіть регулюється спеціальними законами. Україна має подібну ситуацію з цього питання. У ст. 40 Конституції України зазначено, що громадяни України мають право звертатися до органів державної влади і місцевого самоврядування та встановлено обов'язок органів влади та посадових осіб розглядати звернення й надавати обґрунтовані відповіді [3]. У спеціальному Законі України «Про звернення громадян» зазначено, що під зверненнями громадян слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги. Звернення може бути усним (викладається громадянином на особистому прийомі або за допомогою засобів телефонного зв'язку через визначені контактні центри, телефонні «гарячі лінії» та записується (реєструється) посадовою особою) чи письмовим (надсилається поштою, через мережу Інтернет, засоби електронного зв'язку або передається громадянином до відповідного органу, установи особисто чи через уповноважену ним особу, повноваження якої оформлені відповідно до законодавства). Звернення може бути подано як окремою особою (індивідуальне), так і групою осіб (колективне). Звернення адресуються органам державної влади і місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям незалежно від форм власності, об'єднанням громадян або посадовим особам, до повноважень яких належить вирішення порушених у зверненнях питань [4].

Закон називає такі види звернень громадян як пропозиція/зауваження (висловлюється порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства), заява/клопотання (прохання про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством прав та інтересів громадян або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності, прохання про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо), скарга (вимога про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями/бездіяльністю, рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб). Варто наголосити на різниці між заявами і скаргами, яка полягає у змісті та характері документів. Адже, заява – це прохання про задоволення суб'єктивних прав і законних інтересів, які слугують сигналом про порушення нормативної діяль-

ності державного апарату, про зловживання, незаконні дії, що зачіпають права та інтереси заявника. Однак, заява, на відміну від скарги, не пов'язана з фактами порушення закону, прав та інтересів заявника. Таким чином, мета заяв полягає у реалізації прав та законних інтересів, що надані громадянам Конституцією та Законами України, а мета скарг – поновлення їхніх порушених прав та інтересів.

Окрім названих, одним із видів звернень громадян можна також розглядати запит на інформацію, про який не йдеться у Законі «Про звернення громадян». Втім, ст. 19 Закону України «Про доступ до публічної інформації» зазначає, що запит на інформацію – це прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні. Особа може звернутися із відповідним запитом за інформацією незалежно від того, стосується ця інформація її особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту. Запит на інформацію може бути поданим в усній чи письмовій формі, а також подаватися факсом, електронною поштою чи телефоном. Запит може бути як індивідуальним, так і колективним [5].

Розвиток глобального інформаційного суспільства з наданням мережі Інтернет ключової ролі посприяв упровадженню електронних технологій в усі сфери життя, зокрема й появі інноваційних форм політичної участі: електронних звернень, електронних петицій, електронного обговорення законопроектів, електронних бюджетів участі, електронних консультацій та ін. Запровадження електронних петицій (е-петицій) є важливим сучасним трендом, який охопив понад 80 демократичних держав світу. В Україні інституціоналізація електронної петиції розпочалась з 2015 року, що зумовлене її нормативним урегулюванням і підвищенням зацікавленості представників громадянського суспільства до реалізації права бути почутим [6]. Ст. 23¹ Закону «Про звернення громадян» встановлює, що громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції. Визначення поняттю «е-петиція» Закон не дає. Однак, виходячи з аналізу наявних положень, е-петицію відрізняє від інших електронних форм звернення такі ознаки: кількість підписів, спосіб електронної реєстрації задля реалізації права на електронну петицію, обов'язкові формальні ознаки електронної петиції як електронного документа, особливий порядок розгляду електронної петиції та інформування органом державної влади або органом місцевого самоврядування про прийняте рішення.

Висновки. Е-петиція – це особлива форма колективного, письмового звернення громадян до органів державної влади або місцевого самоврядування з використанням Інтернет-мережі. І хоча ефективним засобом вирішення публічних питань в Україні поки її назвати не можна, все ж вона виступає дієвим інструментом комунікативної взаємодії людини та органів влади, особливо на місцях. Прийняття спеціального Закону України «Про звернення громадян» є позитивним здобутком в історії правотворчості нашої держави, адже даний документ містить основні положення, якими повинен керуватися кожен свідомий громадянин при подачі свого звернення. Однак, цей Закон однозначно потребує унормування, оскільки в його тексті положення про види звернень та їхню специфіку «розпорошені», не структуровані та щодо деяких видів звернень навіть відсутні. Така ситуація негативно впливає на можливість громадян ефективно користуватися правом на звернення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Доскіч Л. С. Політична участь на рівні органів місцевого самоврядування: досвід України і Польщі: дис. ...к.п.н. 23.00.02. Львів, 2021. 296 с.
2. Древаль В. Ю. Зарубіжний досвід подання електронних петицій як засобу впливу громадськості на діяльність органів державної влади. *Державне будівництво*. № 1/2021. С. 14–19.
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. (із змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
6. Ємельянова А. Г. Аналіз нормативно-правового забезпечення електронних петицій на місцевому рівні: деякі аспекти реалізації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. № 5. С. 24–27.